

Narodne igre na Kozari i u Potkozarju

LJUBOMIR GRUBIĆ

Banja Luka

Prije nego sam počeo studij fizičke kulture, interesirale su me narodne igre. Tokom studija došao sam do saznanja da su korijeni mnogih današnjih sportskih igara i atletskih disciplina upravo u tim narodnim igrama. Od tog saznanja narodne igre za mene postaju još značajnije, te sam počeo da sakupljam podatke o njima. Na kraju studija Visoke škole za fizičku kulturu u Sarajevu ponuđena mi je i tema: »Narodni običaji, igre i sportovi.«

Temi je bilo potrebno dodati samo područje. Meni poznato, drago i najbliže bilo je područje Kozare i Potkozarja. Sakupio sam obilje materijala i izveo potrebne zaključke, a na ovom se mjestu objavljuje najveći dio građe.

Kako je područje dosta široko, bilo je potrebno više od godinu dana rada. Radom je obuhvaćeno preko 40 sela i više od 380 kazivača. Navodim samo neka sela: Dragelji, Draksenić, Demirovac, Gunjevci, Grbavci, Ivanjska, Jasenje, Jelovac (Gornji, Donji i Kodin), Jablanica, Kozara, Krnete, Klekovci, Kobatovci, Knežica, Lomovita, Mahovljani, Maglajani, Miljevići, Mirkovac, Međuvođe, Omarska, Orahova, Piskavica, Ramići, Rakovica, Romanovci, Sjeverovci, Sreflije, Sovjak, Turjak, Trnovac, Vojškova i druga.

Malo je bilo starijih kazivača koji su se osjećali dobro, jer su bili ispaćeni po logorima za vrijeme rata. Vrlo rado su pričali o sebi i svom djetinjstvu, o momkovanju i djevovanju, o ašikovanju i svemu što sam ih pitao. A kada su govorili o igri, lice im je podrhtavalo od radosti. Među njima se naročito ističu: Mijoljka Dimić, stara 102 godine, iz Demirovaca, Milja Kukić, stara 90, iz Jelovca, pok. Marija Marković, stara 87, iz Krneta, Stanka Babić, stara 77 iz Draksenića, pok. Stana Ljubičić, stara 70 iz Kobatovaca, Stana Dimić, stara 68 iz Sjeverovaca, Vasilija Ećim-Vavo, stara 101, iz Knežice, Salko Begić, star 90, iz Orahove, Đuro Josipović, star 85, iz Sjeverovaca, Jovan Trubarac, star 72, iz Kozare, Milovan Šmit-

ran, star 72, iz Kozare, Miloš Todorović, star 68, iz Romanovaca, Vlajko Šiljegović, star 68, iz Mirkovca, Veljko Šipka, star 59, iz Dragelja i drugi.

KLASIFIKACIJA IGARA

Klasifikacija igara nametnula se kao težak problem. U ovom slučaju bilo je najbolje rješenje za podjelu igara uzeti mjesto gdje se one održavaju. Međutim, trebalo se rukovoditi i narodnim predanjem, jer su to njegove igre. Zbog složenosti problema, ipak sam se odlučio da zadovoljim obje strane. Mislim da će u ovakvoj podjeli biti sačuvana izvornost. Čitav je rad pisan po pričanju kazivača, pa neka i podjela bude po njihovom. Već su sami kazivači određivali mjesto i način pojedinih igara. Za igre na pašnjacima kažu da su to čobanske igre, jer su ih igrali samo čobani. Čobani su bili momci, djevojke i djeca. Stariji su govorili: »Samo se jarcaju po pašnjacima, a blago ide u kvar«. Prema tome opravdan je naziv da su to čobanske igre.

Međutim, za igre gdje se ogleda jačina pojedinca ili dvojice protivnika kažu da su to igre snage. U ovom slučaju cilj je odredio naziv igre, a ne mjesto izvođenja. Govori se da su to momačke igre. Takav naziv je djelimično održiv, jer su u tim igrama podjednako učestvovali i oženjeni ljudi.

Igre na prelima imaju adekvatan naziv. U njima su učestvovali momci i djevojke. Momka koji je obilazio sva prela nazivaju »preldžija«.

Posebnu grupu sačinjavaju dječije igre. Ove igre su igrala i danas igraju samo djeca. One se razlikuju od drugih po sadržaju.

Smatram da će podjela igara na čobanske igre, igre snage, igre na prelima i dječije igre biti prikladna i dobra u ovim uslovima.

ČOBANSKE IGRE

Ove se igre izvode na širokim pašnjacima i utvajima, na otvorenom i velikom prostranstvu. Čobanska maštovitost bila je velika. Stoka je mirovala u dobrim pašnjacima, a čobani skraćivali vrijeme igrom i drugim zabavama. Ove igre su bogate raznovrsnim kretanjima, a odlikuje ih spretnost, brzina, okretnost i hrabrost. Čobanske su igre obično bile praćene i pjesmom. Jedna od pjesama koja se najčešće čula bila je »Klađenje«.

Kladio se momak i djevojka
Momak meće sedlo i dogata,
A djevojka đerdan ispod vrata.
Da spavaju da se ne diraju,
Kad je bilo noći po ponoći
Al govori lijepa djevojka,
Okreni se ne okrenuo se,
Mrtva tebe okretala majka,
Zar ti žališ sedlo i dogata,
Ja ne žalim đerdan ispod vrata.

Piruzanje

U igri može učestvovati veći broj igrača. Igra počinje odmjeravanjem pale šakama. Čija šaka bude gornja on počinje igru. Pala se drži pri samom kraju, a piruz se postavi na palu oslonjen na šaku. Rukom se izmakne pala, a piruz kad poleti dolje, onda se udara palom. Igrači na suprotnoj strani hvataju rukama ili u kapute piruz. Ako ga uhvate onda se uloge mijenjaju. Ako nitko ne uhvati piruz, onda sa mjesta gdje je pao počinje gađanje u palu koja se postavi vodoravno na zemlju. Pogodak dovodi do promjene igrača.

Radi potpunije slike, opisaću još jedan način, u svoje vrijeme najpopularnije igre.

»Dva konja«. Igra počinje dobacivanjem pale dvojice igrača. Sa mjesta gdje je pala uhvaćena počinje šakanje. Dalje slijedi kako je već opisano. Grupa koja počinje igru zabode u zemlju malu sošicu (grančica na vrhu rašljasta) na koju će poslije izbacivanja piruza osloniti jedan kraj pale. Pala stoji koso, od prilike pod uglom 26°. Prilikom izbijanja piruza iz ruke, igrač kaže: »Dva konja«. Ako protivnik pogodi postavljenu palu, izgubio je dva konja, a ako je promaši dobija dva konja. Tako se igrači jedne ekipe mijenjaju i kad namire sto konja onda su pobjednici. Ima još jedna varijanta piruzanja sa nošenjem.

Piruzanje sa nošenjem. Pravila igre su ista kao kod prethodnih. Razlika je u tome što od mjesta gdje je piruz, prilikom odbijanja ima nošenje. Ekipa koja je bila u polju nosi protivnika do mjesta odbijanja, dakle umjesto gađanja nošenje. Kada se izredaju u odbijanju piruza, dolazi do promjena. Cilj igre je odbiti što dalje piruz. Igra je poznata u svim selima, samo je nazivaju piruzanje u Klekovicima, virizanje u Rakovici.

Šuranje

Šuruju i momci i djevojke podijeljeni u dvije grupe, jedna šuruje (sakriva) loptu napravljenu od krpe koja je prošivena. Sakrivenu loptu drže svi, lažiraju da je kod njih, a ostali su u gradu (krug veličine zavisno od broja igrača). Igrači u krugu nadaju se svakog časa da budu pogođeni od ovih što šuruju. Kad netko bude pogođen ostali bježe, a oni hvataju loptu i gađaju nekog od igrača protivničke ekipe. Ako nekoga pogodi, uloge se mijenjaju, a ako ne pogode ostaju u gradu. (Rakovica).

Kovanje

U igri može učestvovati veliki broj igrača. Iskopa se jedna poveća rupa, a oko nje na udaljenosti od 5 do 6 metara kopaju se manje rupe. Udaljenost ovih rupa ovisna je od broja igrača, što je veći broj igrača rupe su udaljenije. Svi igrači imaju po jednu rupu i svoje »keve« drže u njima. Jedan igrač je slobodan i nastoji da »krmaču« (komad drveta određenog oblika) utjera u srednju rupu (svinjac). Ostali igrači ga sprečavaju u tome svojim kevama. To sprečavanje, odbijanje krmače od središnje rupe, igrač u sredini treba da iskoristi i da svoju kevu ubaci u rupu igrača koji je bio aktivan. Ako u tome uspije, uloge se mijenjaju. Središ-

nji igrač može kad utjera — ugura krmaču u rupu da brzo pronađe slobodnu rupu i stavi svoju kevu. To je moguće ako ostali igrači vrše zamjenu rupa. Dok je jedan igrač aktivan, drugi mu može oteti mjesto. Tako nastaje čitava pometnja i trka za rupama u kojoj učestvuju i središnji igrač. Tko ostane bez rupe nastavlja igru. Cilj igre je pronaći slobodnu rupu. Igra je poznata u svim selima. Zovu je i klis (Orahova), kolanje (Rakovica), kerak (Knešpolje).

Macikanje

U igri je učestvovao veliki broj momaka i djevojaka. Okupljeni u krug, igrači zabadaju »macik«, slično kao što bi kopljaš iz napetog luka bacio i zabo koplje ispred sebe. Jedan od igrača prvi zabada svoj macik, a zatim zabadaju macike ostali igrači. Cilj igre je zabosti macik što čvršće, a treba nastojati da se macik protivnika sruši. Nije dozvoljeno udarati već zabodeni macik sa strane nego ga treba srušiti tako da bačeni macik sklizne pored zabodenog i ostane stajati. Zbog čega se sprava za bacanje zove macik nije mi poznato. Po kazivanju Mare Vujasinović iz Klekovaca: »Macikanje, pa takva je to šala, tako se divanilo«. Za ovu igru postoji i naziv mašljikanje (Lomovita). Način igre se ne razlikuje od prethodne (u svim selima).

Kolanje

Kolanje je muška igra. Igrači su podijeljeni u dvije grupe, a kola pripada jednoj grupi koja počinje igru. Igra počinje na taj način što kolu postave i udaraju je prema protivniku. Cilj igre je protjerati kolu pored protivnika. Potrebno je napomenuti određenu formaciju ove igre. Igrači su postrojani u dvije vrste, udaljeni do 15 metara, okrenuti jedni prema drugima (Kozara i Lomovita).

Lijaljka

Evo kako je ovu igru opisala Dimić Stana, stara 67 godina, iz Sjeverovaca: »Ajmo se žmirkati, vikala je jedna od cura. One cure koje su ćele igraju na određenom prostoru napravljenom od grančica. Jedna cura stane u sredinu na obilježeno mjesto i nastoji uhvatiti ostale, a i sačuvati svoje mjesto. Ostale je zadirkuju i pokušavaju da dođu na njeno mjesto. Ona koja je dodirnuta mijenja ulogu s onom koja je bila u sredini«. Tako se uloge mijenjaju i igra nastavlja (Brdani).

Žmirkanje

Jedan se odredi koji će žmiriti i broji do 50, dok se drugi ne sakriju. Kad se sakriju, traga za njima i sve dok se i posljednji ne pronađe. I tako se igra nastavlja, uloge se mijenjaju. Onaj ko je prvi viđen, a nije stigao da »zapluje« onoga što je žmirio, nastavlja igru. Žmirkanje je igra poznata u svim selima Kozare i Potkozarja. Igrala se i u zatvorenom prostoru, toru i štali. Jednom od igrača vežu šal, maramicu ili nešto drugo oko glave. Njegov zadatak je bio da dohvati nekog od ostalih. Koga

uhvati, uloge se mijenjaju. Igralo se i u drugim varijantama, ali su one uglavnom iste. Način odabiranja nekog tko će žmiriti je isti kao kod igre takanja. (U svim selima).

Gradanska igra

Poznata još prije 180 godina. Igru je donijela neka učiteljica iz Bos. Gradiške. Igralo se tako što bi se svi uhvatili za ruke i troje pjevača otpjeva pjesmu:

»Biraj ljubi dimbere,
Koga je tebi drago,
Samo nemoj onog,
Koga nemaš rado.
Ako nećeš nikoga,
A ti sijevaj iz kola.

Onda jedan od pjevača uhvati za ruku onoga ko mu je drag, curu, ona je obično najdraža. On curu vodi k sebi i nastavlja igru i pjesmu (Demirovac).

Kokočke

Jedan se igrač postavi u raznožni stav, a drugi ga preskače, i odmah se postavlja u isti položaj u kojem je bio prvi. Tako se igra nastavlja, svi preskaču i svi se postavljaju u određen položaj (u svim selima).

Gradanje

U određenom prostoru oblika pravougaonika postave se dvije grupe koje će igrati jedna protiv druge. U igri učestvuju podjednak broj igrača. Ako u jednoj ekipi nedostaje jedan igrač, onda ta ekipa uzima pravo na jedan »život«. Svaka od ekipa odredi sebi kapitena koji odlazi na suprotnu stranu terena, protivniku za leđa. Igralo se loptom napravljenom od gljive ili od dlake. Igra je poznata u svim selima, a u selu Gornji Jelovac naziva se krpenjača, valjda zbog toga što se lopta pravila od krpe. Ravljani ovu igru nazivaju grad. Ima i naziv herman, ali mi nije poznato gdje.

Skok preko sova

Sa dvije motke zabodene u zemlju i trećom koja se postavlja u vodoravan položaj naprave se sove. Sove podsjećaju na stalke za vis, s letvicom. Skakalo se škarama, a i drugim stilovima. Cilj je bio skočiti što više i tako steći naziv pobjednika (u svim selima).

Umetaljka

Poreda se čitava grupa čobana na start i krenu do cilja koji je bio udaljeno i do 1 km. Na cilju su obično stajali ostali koji se nisu umetali. Pobjednik je bio nagrađen maramicom, ogledalom ili viticom (Ravljani).

Izvijanje na ključu

Ključ je ogranak dug 4 do 5 metara na debljoj strani kukast. Ku-ka se zakači na ogranak nekog drveta. Na kraju tanjeg dijela prikuje se komad daske ili drveta na koji se stane. Ključ se okorači i čvrsto rukama privuče uz tijelo. Gega se i izvija u stojećem, a može se i u čučućem ili sjedećem stavu. Impuls kretanja počinje nogom. Izvijanje je toliko ponekad snažno da se ključ izravna s tačkom višenja. Igra je poznata u svim selima.

Brkljanje

Rijetko lijepa i viđena igra u ovom kraju. U igri može učestvovati samo dvoje. Svako od njih udari u zemlju po brklju. Brklja je prut — grana sa puno rašalja. Na vrhu brklje ostavi se lišće, a ostale grančice se malo potkrešu. Zatim se od jednog kraćeg štapa oko 20 cm dužine naprave dvije polovine. Za početak se dogovore tko će prvi bacati te pole, ali sastavljene kakve su bile prije cijepanja. Ako ove pole budu okrenute gore, protivnik podiže svog konjića (grančica) oblika broja jedinice — za jednu rašljicu na brklju, a ako su neparni, onda štapić baca drugi igrač. Igra se dok konjić ne bude na vrhu brklje, do lišća da ga »pojede« (U svim selima).

Pucanje kandžijom

Od konoplje ili šljeza ukiseljenog u vodi pravila se kandžija. Kada se materijal osuši i oguli kandžija se oplete, a na kraju ostavi malo rascvjetana da bolje puca. Dužina kandžije bila je i do 1,5 — 2 metra. Kandžijom su čobani vraćali stoku, a i nadmetali se čija će kandžija bolje pucati (Brđani).

Gegaljka

Između dvije vrbe koje su blizu jedna druge s jedne i druge se savije po tri do pet grana pa se pri vrhu vežu. Tu gdje su grane spojene stavljali su kaput ili nešto drugo od odjeće da bi sjedenje na gegaljci bilo udobnije. Čobani su se sami gegali, a nekad jedan drugog gura i tako se mijenjaju (u svim selima).

Klica

Klice se igralo onda kada su čobani umorni. Igralo se sjedeći. To je zabadanje noža na razne načine. Iz ruke, sa glave, čela i na druge načine. Cilj zabosti nož u zemlju (u svim selima).

Krathaljina

Čobani se podijele u dvije grupe. U ekipi može biti više, ali podjednak broj. Zabodu se dva štapa i na te štapove se stave haljine. Cilj igri je ukrasti haljinu. Svaka grupa stoji pored svojih haljina. Dok jedni

pretrčavaju na protivničku stranu, protivnik to koristi i trči sa istom namjerom. Ako onaj koji ide u krađu bude uhvaćen, smatra se da je zarobljen. Zarobljenik čuva stvari protivnika kao stražar. Preostali dio ekipe nastoji da dodirne svog druga i na taj način ga spase. Kad sve haljine jedna ekipa pokrade drugoj, a sa njom i šiš (zabodena motka) igra se završava (Orahova).

Vojska

Igru sačinjavaju dvije grupe. Svaka grupa ima svoga cara. Car viče: »ERBE REČKE«, drugi car odgovara: »ERBE TUTE KOGA ČEŠ«, tražim Marka odgovara prvi. Marko trči i presjeca lanac, ako Marko presječe lanac (ruke igrača) odvodi sve što je presjekao od cara, ako ne presječe ostaje na toj strani. Ova igra spada među najpopularnije igre ovog kraja.

Trka konjima

Kad se čobani vraćaju sa livada, prave trku na konjima od kuće, odnosno sela. Utrka konjima nije čudo, ali je kuriozitet da se i djevojke trkaju jašući na konjima (Božići).

IGRE SNAGE

Oduvijek je snažan i zdrav čovjek gledan drugim očima. On je uživao veći ugled u ratovima, kod djevojaka i uopšte u društvu. Poznato je da u nekim dijelovima Kosmeta još i danas najbolji rvač bira sebi djevojku. U Potkozarju se priča kako je Gubić Vaso podigao bure rakijske od preko 100 litara i razbio ga. Za neke se ljude kaže kako su zanosili kola tereta držeći se za srčanicu. U igri su momci pokazivali koliko su jaki. Obično se za momka koji je pobjeđivao druge pričalo dugo i danas se priča. Borbe u snazi bile su žešće kad su im prisustvovali djevojke. Zato su igre snage i održavane na većim skupovima, vjerskim zborovima, svecom i nedjeljom. Za ove igre dominantna je snaga i vještina.

Bacanje »đuleta«

Mladići su se okupljali na određeno mjesto gdje su se nadmetali u bacanju đuleta ili kamena. Tim nadmetanjima prisustvovali su i djevojke. Njihovo prisustvo je tjeralo momke na što veće zalaganje i borbu. Momci su znali da djevojke vole one koji su snažni i zdravi. »Đule« se bacalo iz zaleta, kleka i na druge načine, a onda sa snažnim izbačajem bacač bi potrčao za đuletom. Nadmetalo se na razne načine: iz sjedećeg, klečećeg i stojećeg stava. Najbolji momci predstavljali su svoje selo u nadmetanjima s drugim selima. Ima slučajeva da su i djevojke učestvovali u ovim nadmetanjima. Priča se da su momci i na poljske radove nosili sobom đule kojim bi se nadmetali dok bi se stoka odmarala (u svim selima).

Trula kobila

U igri učestvuju dvije ekipe od po 5 — 7 igrača. Odabiranje ekipe vrši na taj način što dva igrača odabiraju svaki sebi jednog naizmjenično, sve dok se ekipa ne popuni. Može se i po drugim kriterijima. Ždrebanjem se određuje ekipa koja će biti »trula kobila«. Prvi iz ekipe hvata se za neki predmet, ogradu, drvo itd. Ostali igrači njegove ekipe hvataju se i poređaju tako da drugi hvata čelnog oko pasa s glavom između njegovih nogu. Na taj se način napravi trula kobila. Druga ekipa se iz zaleta od 10 — 15 metara u koloni po jedan naskače raznožno na trulu kobilu. Namjera igre je da se igrači formirani u trulu kobilu razdvoje pod težinom i pritiskom igrača koji naskaču. Ukoliko trula kobila izdrži teret u vremenu dok jedan od igrača nabroji do pedeset, dolazi do promjene uloge. Igrači koji su skakali postavljaju se u trulu kobilu, a ostali naskaču. Ponavlja se određen broj puta, a poslije se sumira koliko je puta ekipa izdržala teret. Rezultat može da bude 3 : 2 itd. (Turjak i Grbavci).

Dizanje proštaca

Jedan momak leži na leđima sa ukrštenim nogama, potpuno pružen. Drugi momci se takmiče tko će ga podići. Način je dizanja određen i strogo preciziran pravilima. »Proštac« se uhvati za noge ispod koljena i diže onako ukočeno (Kozara).

Rvanje

Rvalo se na razne načine. Dva su osnovna stava: stojeći i klečeći. U stojećem stavu protivnici su se rvali ukoštac ili pleći, kaiš, snage sa obje ruke, snage jednom rukom i slobodno.

Koštac ili pleći. To je takav način borbe gdje protivnici prilaze jedan drugom da se uhvate. Kad se uhvate, dogovore se za početak. Najčešće borba je počinjala naskakanjem jednog višeg protivnika ili podbacivanjem noge. Dozvoljeno je za vrijeme borbe izvući se iz zahvata ako je to moguće.

Kaiš. Kod ovog načina protivnici su udaljeni jedan od drugog. Hvataju se za kaiš ili hlače. Za početak se sami dogovore. Ovaj način borbe veoma je živ, jer se protivnici omanjuju, vuku, guraju, podižu i naskaču.

Snage sa obje ruke. Rvanje snage sa obje ruke karakteriše i naglašava poštivanje slabijeg protivnika. Upravo jači rvač podigne obje ruke uvis i dozvoljava protivniku da ga hvata kako mu je najzgodnije. Za vrijeme borbe rvač koji je dao snage ne smije se pomagati rukama.

Snage jednom rukom. Ovaj način se ne razlikuje od prethodnog, sem što jači daje snage jednom rukom. Za vrijeme borbe jedna ruka mora biti podignuta uvis, a drugom se može koristiti — hvatati protivnika.

Slobodno. Sam naziv načina borbe daje široku mogućnost zahvata. Protivnici su dosta udaljeni jedan od drugog. Borba počinje na riječ — SAD. Dozvoljeno je protivnika hvatati za ruke, noge, glavu, u koštac i s leđa.

Klečeći stav. U klečećem stavu rvalo se u kaiš, koštac ili pleća, snage jednom rukom i snage dvjema rukama. Rvanje u klečećem stavu ne razlikuje se već od opisanog stojećeg stava. U klečećem stavu nema slobodnog načina, vjerovatno zbog male mogućnosti kretanja. Rvači u klečećem stavu ne smiju ustajati za vrijeme borbe, znak za početak borbe davao je netko od prisutnih, a pobjednik je onaj tko prije uspije protivnika baciti, potresti, ili oboriti na zemlju. Rvanje je rašireno po čitavom području, a naročito popularno među momcima.

Dizanje kabla

Jedan momak čučne i uhvati se rukama iza i ispod okljena. Drugi prilazi sa strane i provlači ruke oko »kablo«, diže se i nabacuje na rame. Kada ga je podigao, mora ga vratiti i nazad. Ovaj način natjecanja samo imaju Liječani.

Stambol

U igri učestvuje samo paran broj igrača. Svaki igrač ima svoj par. Jedan igrač sjedne svom paru na ramena, a ovaj ga drži za noge. Na isti način se postavljaju i ostali parovi. Par od para razmakne se do 5 m. Gornji se dobacuju loptom. Kad netko od njih pogriješi, uloge se mijenjaju. Gornji idu dolje, a donji gore (Jablanica).

IGRE NA PRELIMA

Njih bih još nazvao i društvene — skupne igre, jer nema primjera da ih samo pojedinci izvode. Ne manje se čuje za prela i izraz sijela. Izraz prelo dolazi od glagola prestiti, a sijelo od glagola sjediti. Skupa imaju isto značenje: sastati se kod nekog loka čija, prede, peruša ili mrvi. Na tim skupovima djevojke i žene rade, a momci ih zabavljaju. Igre su raznovrsne, a moglo bi se reći da imaju samo jedan cilj — pokazati svu svoju umješnost. Održavaju se zimi u zatvorenoj prostoriji i malom prostoru, pa zato nema mogućnosti za veće kretanje. Karakteriše ih stičnost i duhovitost.

Srnanje

Momci sami odrede tko će se srnati. Jedan stane u raskoračni stav i stavi glavu u kapa — nagnut naprijed. Kapa mora biti namaknuta na oči, on je može sam pridržavati ili netko drugi. Ostali naskaču, zapravo jedan naskače, a on pogađa tko je. Ako pogodi, uloge se mijenjaju, a ako ne pogodi, onda on ostaje na leđima, a onaj čije je ime rečeno, upire i na njega se skače. Na prvom ostaje onaj stalno dok se ovaj ne prisjeti i dok ne kaže njegovo ime. Postoji i druga varijanta srnanja. Umjesto naskakanja udaranje po stražnjici dlanom. Na isti način se pogađa i igra kako je već navedeno (Brđani).

Adže

Na prela dolaze momci iz drugih sela. Svakako njihovo prisustvo ne odgovara domaćim momcima. Oni im priređuju razne scene da bi ih osramotili i otjerali sa prela. Netko od prisutnih se odredi da počne igru, taj viče: »O adže» a adže odgovara: »Ehe, ehe, vuci kuću«. »Koga? — a on kaže imenom nekoga od momaka koji su došli sa strane. Prozvani odlazi van, a tamo ga čeka pripremljena grupa koja ga umaže po licu kalafonijem (neka vrsta čađi). Ovo se čini zato da se otjeraju momci sa strane iz drugih sela, da domaćima ne kvare račune (Brđani).

Potkrivanje vitice

U igri učestvuju i djevojke. Jedan potkriva viticu u grupi koja se prihvatila igre. Kad potkrije viticu, on pita: »Od koga ćeš?« Pita nekog koji učestvuje u igri, a ovaj navede nečije ime. Ako nije pogodio, dobije jedan udarac kaišem, onda ide i pita onoga čije je ime spomeno: »Kod koga je?« Ako pogodi, onda dobije tri udarca i uloge se mijenjaju. Postoji slična, naime ista igra u selu Donji Jelovac. Dvojica dijele prisutne kao što se djeca dijele za nogomet. Ovaj meni, onaj tebi itd. Svaka grupa ima svog predstavnika, koji započinje i skriva viticu. Vitica se skriva u džepove i ruke. Onaj koji je sakrivao viticu pita: »Od koga ćeš?« On odgovara od toga i toga (Marka). Ako je pogodio, preuzima igru, a ako nije pogodio dobiva kaišem po dlanu. Moglo se dobiti vruće i blago i to od onog za koga je rekao da je kod njega vitica. Taj određuje koliko će dobiti zbog toga što je rekao da je kod njega vitica. On ima ulogu sudije, a kaznu izvršava kapiten. Igra se nastavlja promjenom uloga. Kod Knežopoljaca igru zovu sakrivanje vitice (u svim selima).

Kapanje

Za kapanje su potrebne dvije grupe. Novčić je određivao tko će početi igru. Obično je tura označavala početak igre. Igralo se krajcerom ili sekserom koji se stavljao na plahtu prostrtu na pod, a na njoj su bili obojci, 10 obojaka ili rukavica pod koje bi jedan iz grupe sakrio sekser ili krajcer. Igrači iz druge grupe traže i ako pogode odmah se uloge mijenjaju, a ako podigne jedan obojak pa ne pogodi, podiže drugi, pa treći i kada pronađe onda prebroji »koze« koliko ih je ostalo. Obojci i rukavice predstavljali su koze u igri kapanje. Igra je poznata i kao obojak. Igrala se i danas se igra u svim selima.

Trojkanje

U igri učestvuje dvoje sa po devet zrna kukuruza ili graha. Ako jedan ima kukuruz, onda drugi mora imati grah.

Za igru je potrebna tabla (trika). U početku igre svaki igrač naizmjenično stavlja na triku po jedno zrno nastojeći da u jednom redu ima postavljena svoja tri zrna. U tome ga ometa njegov protivnik na taj način što kada vidi protivnikove namjere za stvaranje trike (tri zrna u is-

tom pravcu), odmah postavlja svoje zrno. Zrna se u toku igre mogu premještati — povlačiti po linijama i tako stvarati za triku šanse. Kad ostanu tri zrna, onda ona mogu da skaču. Pobjednik je onaj kome ostanu više zrna. Kad ostanu dva zrna, igra je završena. Igra je poznata u Lijevčana kao trojkanje, Poljaka mlin, a u Knežopoljaca (trikanje) (u svim selima).

Uvođenje deve

»Deva« se uvodila u prostoriju gdje se čijalo, prelo itd. a sačinjavala su je dva momka, jedan od njih je pognut naprijed, a drugi leđima okrenut prvom isto pognut i tako ide jedan naprijed, a drugi unazad. Deva je prekrivena čaršavom. Na devu je bio ular, a Hadže je jahao sa štapom, čalmom, čakširama i drugim što Hadži pripada. Igra je izazivala smijeh i budila iz sna one koji su se povukli u čoškove (Romanovci).

Rusko rvanje

Dvojica momaka legnu na leđa okrenuti suprotno jedan drugome. Tako da dođe desni kuk pored desnog kuka drugog momka. Oba podignu desnu nogu i sa potkoljenicama se zakače, ukrste i na povik jedan, dva, tri počinje guranje. Nekad je ono bilo toliko snažno da bi jedan momak otišao preko glave (Bakinci).

Sat

Poljska igra u Potkozarju koju su Poljaci donijeli 1880. ili 1881. godine, kada su se i počeli doseljavati u Potkozarje. Igralo se mješovito ili momci. Grupa igrača se postroji u kolonu po jedan tako da ih bude ukupno 12 i počinju pjevati (u prijevodu):

»Prvi sat još spava,
Drugi sat još spava,
Treći sat još spava,
Četvrti sat još spava,
Peti sat još spava,
Šesti sat još spava,
Sedmi sat još spava,
Osmi sat još spava,
Deveti sat još spava,
Deseti sat još spava,
Jedanaesti sat još spava,
Dvanaesti sat se budi«.

Kad se pjesma otpjeva čelnom u koloni, onaj iza njega počne da kruži prstom po leđima, oponašajući navijanje sata, a ovaj se počne tresiti kao što sat zvoni i tako se tresući trči u krug do začelja. Svi pjevaju sem prvog. Igra liči na kolo, jer se stalno trči i kreće.

Igra je poznata Galicijanima u Banjalučkoj Kozari.

Kapel majstor

Momci i djevojke se okupe oko stola ili stočića. Jedan je krojač, drugi obućar, treći stolar, četvrti kovač itd. Kapelmajstor je dirigent u igri. On čini, recimo pokrete kao da šije, a krojač mora da pokazuje svoj zanat, stolar svoj, kovač svoj itd. Igra je poznata i interesantna po tome što svatko mora raditi svoj posao brzo bez obzira što kapelmajstor pokazuje nešto drugo. Kapelmajstor često mijenja radnju. Ko pogriješi daje zalog: kapu, novčanik, maramicu i dr. Na kraju kapelmajstor pita: »Čiji je ovo zalog?«. Onaj što je njegov kaže: »Moj je«. Za kaznu mora izvršiti zadatak, donijeti vode, nekoga poljubiti ili nekog poslužiti. Na poljskom jeziku kapelmajstor znači što i na našem jeziku glavni majstor — najviši majstor. Ovo je takođe poljska igra koja se nije proširila na susjedna sela.

Lopovi

U igri može učestvovati samo četvoro. Za igru se pripreme četiri papirića. Na jednom papiriću se napiše lopov, na drugom sudac, na trećem tužilac i četvrtom žandar. Papirići se smotaju, protresu u kapi i bace na sto ili pod. Kad se papirići izbace, svaki učesnik igre uzima jedan papirić. Onaj tko je našao papirić na kome piše »sudija« pita: »Šta kome fali?«. Tužilac se javlja: »Meni fali fesić mali«. Sudija pita: »Na koga sumnjaš?«, a on pogađa. Ako pogodi na žandara, on dobije kaišem po dlanu »vruće« ili »mlake«. Ako pogodi na pravog lopova, onda žandar tuče jer je on izvršilac kazne. Igra je poznata kod muslimanskog stanovništva Potkozarja, bolje rečeno Potprosarja.

Treha

Ovo je jedina igra u kojoj se igralo za novac. Pravila su joj, vrlo jednostavna. U igri može učestvovati po dvoje, a i više. Učesnici igre stave po dinar, pet, deset i više u kapu, protresanjem novca u kapi igrači se odlučuju za pismo ili turu. Tko pogodi njegov je novac (Ramići).

Jahanje konja

Jedan od momaka se sprema a drugi mu pomažu, stavlja na sebe plahu, na stražnjicu priveže metlu, a na glavu ular, kojim ga grupa, koja ga je spremala, vodi u prostoriju gdje se nalaze ostali. Netko od prisutnih uzjaše konja, a ovaj pojuri s njim na polje, »zbaci ga« i pripremljenom čađi, gareži namaže po licu. Ako se taj vrati u kuću, onda nastaje smijanje i eto, tako je to nekad bilo. Kad jednog namaže, dođu po drugog i tako se zabavljali (Brđani).

Zuja

Igru su igrali samo momci. Okupljeni u jednoj grupi, odrede jedan broj i na koga izađe taj broj on se postavlja u sredinu kruga. Postavlja se na taj način što stane u malo čvršći stav s jednom rukom ispod

pazuha druge ruke, a slobodnu ruku stavlja na oči tako da ne može vidjeti što se iza njegovih leđa i s te strane događa. Momci naizmjenično udaraju odozdo ili sa strane jakim zamahom ruke u njegovu ruku — dlan. Igrač u sredini ima pravo da pusti ruke dolje, da se okrene i pogađa tko ga je udario. Ostali podignutom rukom i kažiprstom viču: »zzzzz«, svatko nastoji da zbuni srednjeg igrača, kao da ga je on udario. Ako pogodi, tko ga je udario uloge se mijenjaju. Ako ne pogodi, ostaje i dalje u krugu. Tako se igra nastavlja (u svim selima).

Capanje

U igri učestvuje po dvoje. Svatko iskopa četiri rupice ispred sebe i plus još jednu rupicu (ambarić). I druga strana isto tako čini. U rupicama je kukuruz ili grah. Ambarić je za početak prazan. Jedan počinje igru tako da uzme iz prve kućice sva četiri zrna i slijeva udesno ostavlja po jedno zrno. U posljednjoj rupici protivnika, u kojoj se nađe pet zrna uzima se jedno zrno, jer je neparan broj u protivničkoj rupici. To jedno zrno se stavlja u svoj ambarić. Poslije toga igru nastavlja druga strana. Cilj igre je što više odnijeti zrna u svoj ambarić. U igri može učestvovati i troje igrača. Ako ih ima više, onda oni sebi naprave rupe na drugom mjestu. Najčešće se capa na stolu (u svim selima).

DJEČIJE IGRE

Moram da kažem da sam poseban trud ulagao sakupljajući dječije igre. One su me nešto više privlačile od ostalih igara, što mislim da seoska djeca igrom kompenziraju ono što nemaju i što bi željela da imaju. Više se djeca ne igraju samo »mame i tate«, »krpica« i »lončića«. Naprotiv njihove igre su savremenije i kretno bogatije.

Topovi

Topova su se igrala djeca na putu u sokacima, a i kod stoke. Od dobro izgnječene zemlje naprave loptu koja je u sredini šuplja i otvorena sa jedne strane. Kad je »top« spreman, onda bi snažno zamahnuli i udarili ga o put. Prilikom udara obavezno otvorena strana topa morala je prvo dodirnuti put. Ako je bilo sve u redu oko izrade i ispaljivanja, čuo bi se jak pucanj. Jačina pucnja zavisila je od jačine topa ili jačine udarca. Postoji još jedna vrsta topova. Ova se razlikuje po obliku i punjenju. Oblika je pljosnatog, a ne okruglog. Otvor topa je za širinu palca, a dubina za pola palca. Puni se pljuvačkom (u svim selima).

Padobranac na ogranku

Za igru su potrebne vrbe s dugim i vitkim ograncima. Djeca su se penjala svako na po jednu vrbu, a ponekad dvoje i više na istu vrbu. To je zavisilo od broja ogranaka. Nakon što bi se popela na sam vrh ogranaka, noge su oslobađala, a rukama se čvrsto držala. Tako pod teretom pa-

dobranaca ogranak počinje da se savija. Ako dođe do zastoja, padobranac se pomjera prema vrhu ogranka i tako sve dok se ogranak ne savije do zemlje (kod Ravljana).

Kamenčići — padobranci

Djeca su kanapom vezala kamenčić za najlon, krpicu ili maramicu. Vezani krajevi su predstavljali sistem veze »padobranca«. Bacanjem kamenja uvis, u povratku padobran se otvarao, kupola gore, a padobranac dolje (Omarska).

Pucaljka

»Puce« su pravili i danas prave dječaci. To je pored pračke glavno oružje svakog mališana. Na njihovu žalost to zadovoljstvo traje samo u ljeto. Puca se pravi samo od zovike. To je komad zovina drveta 15-20 cm dužine i u sredini šuplje. Samo se izgura srce zove i cijev je spremna. Zatvarač se pravi od nekog žilavijeg drveta, najčešće od trnovine. To je istesan komadić čija je širina zavisna od prečnika cijevi, a samo za 1 cm kraći od cijevi. Na kraju ima drška. U cijev se stavi trnjina pa se pogura sve do samog vrha cijevi, zatim druga trnjina i malo jače guranje iste stvara pritisak u cijevi, tako da ona prva pod tim pritiskom izleti poslije čega se čuje pucanj i trnjina odleti da se nekad ne vidi. Igra je pojedinačna, a nekad dođe i do pravog rata između grupa. Primjećeno je da se u nedostatku trnjina za pucanje upotrebljavaju čepovi napravljeni od kudelje. Dobro uvaljan čepić se malo pokvasi pa se onda stavlja u pucaljku. Ima slučajeva da se za pucanje upotrebljavaju i sitnije šljive (u svim selima).

Borba kamenicama

U ovoj igri su učestvovala djeca jednog zaseoka protiv drugog zaseoka, ili šor protiv šora, selo protiv sela itd. Grupe se naoružavaju kamenjem i tako počinje gađanje protivnika sa ciljem da se natjera na povlačenje. U tom okršaju je često bilo razbijenih glava. Kad se slabija grupa počne povlačiti — bježati onda jači jurišaju s povcima »Juriš, ura«. Tako ih tjeraju kamenicama dok se svi ne razbježe, valjda zbog udaljenosti neprijatelja pribjeglo se pravljenju praćaka. Praćka je rašljasto drvo na čijim rašljama je pričvršćena guma. Krajevi gume su spojeni komadićem kože u koji se stavljalo kamenje. Natezanjem, razvlačenjem gume, držeći jednom rukom za kožicu u kojoj je kamen a drugom dršku rašalja, postigao se veliki domet i do 150 m (Međeđa).

Takanje

Na svakom mjestu i uz malo slobodnog vremena u svim selima djeca rado igraju ovu igru. Postoji nekoliko varijanata ove igre. U prvoj ću opisati kad jedno dijete traži ostalu djecu. Prije početka igre okupe se oko jednog koji izgovori već poznate stihove. Svaka riječ pripada

jednom igraču, dok se riječi ne izgovore do kraja. nitko ne smije mijenjati svoje mjesto. Na koga izađe posljednja riječ taj ostane i žmuri. Kad odbroji 50 ili 100, već kako su se dogovorili, polazi da ih pronade. Koga prvog vidi pružajući prst u njega, kaže »TA!« i doda ime »ubijenog«. I tako redom dok sve ne »poubija«. Igru nastavlja tko je prvi »ubijen«.

Drugi način igre se razlikuje po tome što igra grupa protiv grupe. Kad se svi sakriju, zviždukom se objavljuje početak igre i još nešto, sad djeca imaju drvene pištolje ili obični komadić drveta koji podsjeća svojim oblikom na pištolj. U daljnjem toku igre nema nikakvih promjena, sem što na kraju sabiraju »ubijene«. Grupa koja je u tome imala više uspjeha pobjednik je. U današnje vrijeme igra se još zove i kauboja. Osavremenjavanjem naziva igre ništa se nije izmijenilo, sem što se više »KH«, umjesto »TA«.

Treća i posljednja varijanta ove igre podsjeća na žmirkanje. Zbog sličnih pravila i načina igre, svejedno je kako se tretira. Grupa ili grupica djece na isti način određuje početak igre. Jedan ostaje da žmuri, a drugi se sakrivaju. Koga prvog vidi, kaže njegovo ime, a u isto vrijeme trči na mjesto gdje je žmurio da ga »zakuje« glasnim povikom »gotov!« I tako dok sve ne »zakuje«. Dozvoljeno je igračima koji nisu pronađeni da trče i zakuju onog ko ih traži. Ako ga zakuju, on ponovo žmuri. U protivnom igra počinje iz početka s prvim koji je zakovan.

Za određivanje jednog koji će žmuriti uvijek su se tražili novi stihovi. Neki od njih su još od davnina, a neki novijeg datuma.

Ena, bena ti si moja žena,
A ja tvoj muž, vedar kao puž.

Eks pres pojela djeca,
Slatki medeni keks.

Pliva patka preko Save,
Nosi pismo na vrh glave,
U tom pismu piše,
Ne volim te, striče, više
Jedan, dva, tri, četiri,
pet, šest, sedam, osam,
Devet, deset,
Izašao bijeli mjesec.
U mjesecu krv i voda,
živio Tito i sloboda.

Jedan kovač konja kuje,
Koliko mu čavla treba,
To mi kaži ti,
gade balavi.

Na koga izađe balavi, taj kaže jedan broj i taj broj na koga dođe on ispada.

Pošao medo u šumicu,
Izgubio papučicu,
Kakve li je boje,
To mi kaži ti,
gade balavi.

Brojanjem od 1, 2, i 3 na koga ispadne 3 taj rekne jednu boju, npr. crvenu. Ta se riječ izgovori glas po glas i na koga izađe posljednji glas, u ovom slučaju taj žmuri.

Enci benci na kamenci,
Troja vrata zaključana,
Er ber muziker,
Kamen kuća živi kreč.
Kauboj puca iz pištolja,
Buma, buma bum,
Slovo a,
Slovo i,
Ispadaš ti.

Još jednom podvlači, netko od djece uvijek počinje stihove upućujući po redu svakom po jednu riječ i tako dok sve ne izgovori. Na koga izađe posljednja riječ on ostaje na mjestu da žmuri. Za to vrijeme ostali se sakrivaju, i on najavljuje da polazi u potragu. Ovakav način određivanja onoga koji žmuri primjenjuje se i kod igre žmirkanja (veoma omiljena i rasprostranjena igra po čitavom terenu).

Štule

Štule su se pravile od dvije letve. Veličina je zavisila od djeteta. Na svaku letvu se prikuca manji komadić drveta. Dijete postavlja štule ispod pazuha jedne i druge ruke. Noge podigne na pričvršćen komadić drveta i tako hoda ili trči na štulama. Zapažena su takmičenja u hodanju i trčanju na štulama. Za dan škole u Bos. Dubici i Vakufu organizovana su takva takmičenja (Ivica).

Zemlja

U igri može učestvovati samo četvero djece. Oni se dogovore tko će prvi gađati ostalu trojicu koji bježe oko kruga. Prije početka igre dječica obilježe krug prečnika do 10 m i podijele ga na četiri jednaka dijela. Onaj koji je određen da stoji u sredini kruga zove se »žabica«. Sa tog mjesta on gađa ostale. Koga pogodi motkicom dužine do jedan metar, uzima njegovu četvrtinu kruga. S motkicom u ruci žabica se nagne jako naprema njegovu četvrtinu kruga. S motkicom u ruci žabica se nagne jako naprema njegovu četvrtinu kruga. S motkicom u ruci žabica se nagne jako naprema njegovu četvrtinu kruga. S motkicom u ruci žabica se nagne jako naprema njegovu četvrtinu kruga. Tako je on dobio i njegov dio zemlje. Ako ne pogodi nikoga, onda onaj koga je on gađao njemu oduzima zemlju na isti način (Dragelji).

Kajikanje

Kod djece Ravljana vrlo zanimljiva i zabavna igra bila je »kajikanje«. Igru su kažu donijeli »Vrhovci«, kolonisti iz Strigove, kada su se doselili u Ravan odmah poslije rata. Igra je dobila naziv po kajikama (vrsta sanki). Klizna površina je bila od dvije kosti ili metala. Kosti ili šipke od metala bile su pričvršćene za dasku na koju se sjedalo. Rakovica je u jesen poplavljalala ove krajeve i tada bi se glavnina vode povukla u svoja korita. U barama je ostajala voda koja bi se zamrzla. Na toj lednoj površini djeca su se okupljala sa kajikama. Kajike su se pokre-

tale sa dva štapa, na čijim su krajevima bili ekseri. Odgurivanjem o led kajike su se brzo kretale. Ovo je najčešća igra zapažena zimi, drugih je bilo manje. Kajikaši kako su se zvali, izvodili su prave atrakcije na ledu. Okretali su se u najvećoj brzini, mijenjali pravac, vožnja unazad sačinjavala je pravu dječiju radost.

Klizanje

Kao i sva druga djeca, tako i djeca Kozare i Potkozarja deru opanke, čizme i cipele na ledu. Na svakom mjestu gdje je god to moguće djeca se kližu. Klizanje je obično i najčešće stojeći, a ponekad i čučajući. Naročito dobri uslovi su bili kod Ravljana, Una, Sana, i Rakovica ostavljale su hiljade duluma zemlje pod vodom koja se mrznula.

Sankanje

U početku djeca su se »ligurala« po snijegu. Ligure su vrsta sanki, vrlo jednostavne, i danas ih ima. Sastoje se od dvije manje daščice, s donje strane zaobljene, a gore ravne, te pričvršćene daske i sjedala. Njihova namjena je ista kao i sanki — spuštati se po dobro utabanom putu. Danas se uveliko prave sanke. Djeca ih imaju i zimu provode na putevima i brdima.

Grudvanje

Grudvanje obično počinje od jednog koji zakuva grudvu i pogodi nekoga. Ovaj mu odmah uzvrat. Brzo se stvore dvije grupe i grudvanje je počelo. Najčešće se završava obaranjem u snijeg, trljanjem, pravljnjem likova po neutabanom snijegu i drugim.

VOLKSSPIELE AUF DEM GEBIET DES BERGLANDES VON KOZARA UND POTKOZARJE

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Artikel enthält Angaben über die Volksspielen auf dem Gebiet Kozara und Podkozarje.

Der Verfasser hat entsprechend der Meinung des Volkes die Spiele in folgende Gruppen eingeteilt:

- Hirtenspiele,
- Kraftspiele,
- Spiele beim abendlichen Spinnen,
- Kinderspiele.

Die Hirtenspiele werden von Knaben und Mädchen beim Viehhüten gespielt.

Die Kraftspiele sind Kämpfe zwischen zwei Gegnern oder einzelweiser Kraftüberbietungen.

Spiele bei Spinn-Zusammenkünften werden im Herbst und im Winter abgehalten, meist in geschlossenen Räumen, mit Spinnrocken und Spindel, Schleissen und Entblättern der Maiskolben.

Kinderspiele, an welchen die Kinder teilnehmen.

Die Angaben zu diesem Artikel wurden grösstenteils von ältern Leuten erhalten, die sich gern an ihre Kindheit und Kinderspiele erinnern, während der Jugend viele Spiele nicht mehr bekannt sind.

Prevod:
A. Burda